

МОВОЗНАВСТВО

УДК 81'25: 811.111

НАТАЛІЯ БІДАСЮК,

*кандидат філологічних наук, доцент
(м. Хмельницький)*

Проблема перекладу пісень у кінофільмах

У статті проаналізовано функції пісні в кінотворі, визначено роль перекладу пісні в адекватності перекладу кінофільму в цілому, описано різні способи перекладу пісень: відсутність перекладу, скорочений закадровий переклад, дублювання, адаптація, субтитрування. Автор пропонує приклади способів перекладу з художніх та мультиплікаційних фільмів.

Подано рекомендації для найвдалішого вибору способу перекладу відповідно до різних лінгвістичних та екстралінгвістичних умов.

Ключові слова: *пісня, кіновір, кінотекст, адекватний переклад, закадровий переклад, дублювання, адаптація, субтитри.*

Постановка проблеми в загальному вигляді... Відеофільм є складним об'єктом перекладу через притаманні винятково йому особливості. Художній фільм – поліфонічне мистецтво, тому й семантичний код цього виду «текстів» є багатоаспектним. Крім того, існує кілька способів виконання перекладу кінотвору, і перед студією дубляжу постає питання, який з них обрати у кожному конкретному випадку.

Аналіз досліджень і публікацій... Сьогодні проблема кіноперекладу викликає жвавий інтерес вітчизняних дослідників. Часто з'являються аналізи вдалих та невдалих перекладів фільмів та їхніх назв (З. В. Громова, К. В. Дубовий, Т. Г. Лук'янова), обговорюються способи відеоперекладу та різні перекладацькі стратегії (В. Є. Горшкова, В. В. Конкульовський, С. А. Кузьмічов, І. В. Соф'єнко), проблема перекладу кіносценарію та його редагування (Є. А. Гордєєва, Н. Д. Ковальова, М. М. Козирєва, Г. Г. Слишкін), розглядаються методичні аспекти викладання кіноперекладу (В. Є. Горшкова, Р. А. Матасов), технічні нюанси (І. Міголатєв, С. Лобастов), питання термінології та історія розвитку цієї галузі (А. П. Мельник, О. І. Орехова). Серед фундаментальних праць – дисертаційне дослідження Н. В. Скоромислової, постійні рекомендації з

відеоперекладу та зауваги П. Р. Палажченка, А. П. Чужакіна. Проте проблема перекладу пісень у фільмах залишається не висвітленою перекладознавцями, хоча музичний супровід та пісня є невід'ємною частиною сучасного кіномистецтва. Потреба у виробленні теоретичних та практичних засад перекладу пісень у фільмах визначає актуальність проведеного дослідження.

Формулювання цілей статті... Метою нашої розвідки є вивчення проблеми перекладу пісень у художніх та мультиплікаційних фільмах. Ми ставимо перед собою такі завдання: проаналізувати важливість та функції пісні у кінотворі, визначити роль перекладу пісні в адекватності перекладу кінофільму в цілому, описати різні шляхи перекладу пісень. Дослідження проводилось на матеріалі художніх фільмів «27 весінь», «Пірати Карибського моря: на краю світу», «Три ідіоти», мультиплікаційних серіалів «Софія Прекрасна», «Сімпсони».

Виклад основного матеріалу... Існують різні, діаметрально протилежні погляди на роль музики в кінотворі. Добре відома фраза І. Ф. Стравінського про те, що «музика у фільмі має такий же стосунок до драми, як ресторанна музика до бесіди за столом» [див. 2, с. 21]. Тобто на його думку, музика – це фон до чогось більш важливого, що відбувається на екрані. За останні десятиліття ставлення до ролі музики значно змінилося. Наприклад, Р. Інгарден («Дослідження з естетики») робить певний висновок, що музика тільки здається супроводом до вербального та візуального інформаційних каналів, а насправді саме вона повністю довершує те, що за допомогою суто кінематографічної техніки може бути показаним тільки частково. Тобто він визнає органічну приналежність музики до кінотвору в цілому [1].

На відміну від німого кіно, у звуковому фільмі художня специфіка музики повністю проявилася. Вона взяла на себе ряд драматургічних функцій: створення психологічних ефектів, розкриття підтексту, активізація авторського коментаря, функція виразності, ілюстративності, символ чогось непоказаного/ несказаного. Вона не тільки «синхронізується з візуальним рядом та його елементами, а й доповнює їх з того боку, з якого сам візуальний елемент, обмежений своєю специфікою, не міг показати самостійно: тим самим вона отримала змогу поглибити виразність візуального елемента і навіть контрапунктивно протистояти йому своїм власним наповненням, яке відрізняється від показаного в кадрі» [2, с. 23]. Музика вибудовує функціональні зв'язки з внутрішнім розвитком фільму, естетичні функції музики відіграють майже таку ж роль, як і функції візуальної сфери, хоча абсолютного рівноправ'я з останньою, на думку відомого польського дослідника кіномузики З. Лісси, вона так і не досягла і,

можливо, не досягне. (Якщо ж говорити про музичні фільми, мюзикли, то ситуація інакша, там музика є рушійною силою фільму. Але це особливий жанр, який потребує окремого дослідження.)

Усе сказане стосується і пісні, яка є частиною музичного світу фільму в цілому. Крім того, пісня ще має своє вербальне наповнення, що породжує додаткові функції та ширші драматичні можливості. Мова музики – універсальна і не потребує перекладу. Натомість, пісня має свій текст, і логічно, що вона вимагає перекладу цільовою мовою. На практиці часто трапляється так, що пісня звучить мовою оригіналу. У такому варіанті вона втрачає ряд своїх важливих функцій, її вербальний компонент не передається, і фактично вона прирівнюється до музики. Розглянемо, чи страждає від цього адекватність перекладу.

Якщо у якомусь конкретному сюжеті пісня виступає у своїй природній ролі, тобто вона належить до зорового кадру, як його звуковий корелят, а саме: вона має відношення до зображуваної сцени, як джерело звуку, наприклад, її співають персонажі (у ширшому звуковому плані таку ж функцію можуть виконувати граючий оркестр, насвистування героя), тоді мається на увазі, що цю ж пісню чують і герої фільму, які знаходяться на той момент у кадрі. У такому разі частішими є випадки, коли її залишають без перекладу. Наприклад, у фільмі «27 весіль» (студія «Невафільм Україна») головні персонажі співають у барі пісню, а згодом до них приєднуються інші відвідувачі:

JANE and KEVIN: B-B-B-Bennie and the Jetssss
Ooh, and the wind and the waterfall
Oh, baby, she's a-revvin' Cain
She's got electric...
And mohair shoes
You know, I read it in a magazine, oh-ho...
B-B-B-Bennie and the Jetssss...
EVERYONE: She got electric
A mohair suit
You know I read it in a magazine, oh-ho
B-B-B-Bennie and the Jetssss
CROWD: Bennie! Bennie! Bennie!
ALL: Bennie and the Jets!

Навіть без перекладу пісня виконає своє головне призначення: послужить засобом зближення Джейн і Кевіна, зробить їх «своїми» у незнайомому барі в чужому місті та приверне до них увагу відвідувачів.

Крім того, слова пісні не несуть важливого семантичного навантаження, яке може зникнути без перекладу.

Пісня може також звучати «за кадром», подібно до авторського коментаря, і виконувати самостійні драматургічні функції. Ця форма адресована винятково глядачам, тільки вони її чують, і тільки вони розуміють її роль у загальній картині [2, с. 25]. У вже згаданому фільмі «27 весіль» після не дуже приязної розмови під час першої зустрічі головних героїв звучить пісня, яка натякає на зародження в чоловіка інтересу до нової знайомої, розкриває деякі риси його характеру (непрактичний, безвідповідальний, але наполегливий), готує глядача до подальшого розвитку подій. Проте в україномовній версії ця інформація втрачається, оскільки пісню не перекладено.

That I'm irresponsibly mad for you...

Tell me I'm impractical.

Rainbows I'm inclined to pursue.

Call me irresponsible.

Yes I'm unreliable.

But it's undeniably true.

That I'm irresponsibly mad for you.

В обох описаних функціях слова пісні є частиною кіносценарію (можливо, з різною питомою вагою), який підлягає повному перекладу. Переклад фільму, за словами Н. В. Скоромислової, – це не перегляд концепції автора, не власна інтонаційна гра перекладача, а строгий смисловий та інтонаційний супровід того, що відбувається на екрані» [5, с. 155]. Тут же дослідниця уточнює, що як правило, в практиці кіноперекладу вважають, що звукова доріжка не підлягає перекладу. Винятками є пісні в мультфільмах, які або перекладають повністю, або замінюють на більш звичні для мови перекладу. На нашу думку, таке твердження і практика описаного підходу до перекладу пісень суперечать поняттю про адекватний переклад фільму.

Основна вимога до кіноперекладу така: «він має забезпечити такий самий вплив на слухача тексту перекладу, який оригінал здійснював на слухача вихідного тексту» [3, с. 225]. Через три десятиліття Р. І. Сегол наводить таке ж визначення адекватного перекладу: «текст друготвору, який забезпечує той самий вплив на читача, що й оригінал, моделюючи відповідні ситуації [4, с. 13]. Текст кінофільму включає діалоги, закадрові коментарі, слова пісень та написи [6, с. 57].

Таким чином, слова пісень вносять свою частку у здійснення впливу на слухача оригіналу. Якщо вони залишаються не

перекладеними, то ця частина прагматичного завдання оригіналу втрачається і переклад не можна назвати повним. Відповідно до розробленої Р. І. Сегол класифікації адекватності телевізійного перекладного тексту (що включає змістову, формальну, стилістичну та комунікаційну адекватність), перенесення іншомовної пісні в текст перекладу збереже формальну, але втратить змістову та комунікаційну адекватність. На нашу думку, найповніше впоратися із поставленими перед кіноперекладом завданнями, зберігаючи три типи адекватності, може переклад слів пісні за допомогою субтитрів. Це єдиний спосіб, який можна використати, не порушуючи естетичні функції оригіналу. Проте він має свої обмеження – у дитячих мультиплікаційних фільмах субтитри не використовуються і потрібно обирати між закадровим перекладом чи дублюванням.

Дублювання є досить вартісним видом перекладу, а запис пісні, особливо коли мова йде про кілька різних голосів чи хор, призведе до ще більших витрат студії перекладу. Але для мультфільмів, у яких пісня часто несе певне змістове навантаження, це оптимальний вихід. Наприклад, у кожній серії мультиплікаційного серіалу «Софія Прекрасна» («Sofia the First», Disney Television Animation) звучить пісня, яка певним чином характеризує персонажа, розкриває його наміри, тобто розповідає певну історію. Для ілюстрації наведемо рядки пісні з серії 26 третього сезону. У ній персонажі підводять підсумки подорожі королівської родини у джунглі. У переспіваному українському тексті інформація повною мірою збережена.

Оригінал	Переклад для дубляжу на студії «LeDoyen»
Our trip got off to a rocky start When we arrived at the lodge That looked like it would fall apart. Then all our bags wound up getting lost, And we survived the monkey tribe And their awful berry toss. But oh, what a vacation! At times, we wanted to give in But we braved the rough weather And got through it together. Yes, we still made it through And had more fun than we ever knew.	Важка була вся мандрівка ця, Здавалось, що печера та На друзки вся розвалиться. Багаж наш зник у джунглях лихих, Макак ми злих перемогли, Хоч і втекли від них. У всіх цих незгодах Ми ладні здатися були, Та ми духом не впали І труднощі здолали. Ми разом все пройшли, В мандрівці ми щастя віднайшли.

У багатьох дубльованих художніх фільмах також чуємо виконання пісні в українському перекладі. Наприклад, для «Піратів Карибського моря: на краю світу» запрошували співаків з хору ім. Г. Верьовки та з інших відомих хорових колективів (студія «Невафільм Україна»). Інша справа, що автор перекладу О. Негребецький нарікає на остаточний варіант української версії, який потрапив до цільової аудиторії після редакторської правки та певних модифікацій акторами: «Талановиті які – я вклоняюся перед людьми, що вміють так співати. Вони в студії як ревнули – мороз по спині! Приходжу в кінотеатр – і чую тільки перші два рядки пісні. А далі її немає... Та що пісня... Діалоги не всі дійшли до глядача або дійшли з хибною логікою» [7]. Основним недоліком дубльованого перекладу завжди буде втрата оригінальної звукової доріжки та автентичності фільму, хоча є багато прихильників адаптованого перекладу. Одним із яскравих прикладів адаптації кінотексту вже кілька десятиліть залишається мультсеріал «Сімпсони» (студія «Пілот»). Деякі пісні також замінено на ближчі до українських реалій. Наприклад, у серії 18 (сезон 17) юнги на кораблі співають відому дитячу пісеньку про човен:

Row, row, row your boat
gently down the stream.

Пісня не має якогось важливого для сюжету наповнення і її можна було би перенести в оригінальному звучанні, проте для збереження комізму ситуації перекладачі замінили її на відомі глядачам України рядки. Один юнга співає «Море, море, світ бездонний...», а інші – «Ти морячка, я моряк, ти рибачка, я рибак...».

Окремим шляхом перекладу є закадровий, в основному скорочений, переклад пісні. Це означає, що пісня звучить в оригінальному виконанні, а перекладач/ актор дубляжу начитує її короткий зміст. Для перекладу індійських фільмів існує практика подавати переклад у віршованій формі, проте частіше зустрічається переказ загального змісту або переклад близький до оригіналу. Наприклад, такий спосіб використовують у фільмі «Три ідіоти».

Оригінал

Скорочений закадровий переклад

Lifelong I lived
The life of another
For just one moment
Let me live as I.....
Lifelong I lived
The life of another

Досі я жив заради одного моменту.
Дайте мені шанс прожити життя повністю.
Дайте мені трохи сонця,
Дайте мені дощу.

For just one moment
Let me live as I.....
Give me some sunshine
Give me some rain
Give me another chance
I wanna grow up once again
Give me some sunshine
Give me some rain
Give me another chance
I wanna grow up once again.

Дайте мені ще один шанс,
Я хочу вирости ще раз.

Такий спосіб перекладу не передає повний текст, але зберігає основну його ідею. Озвучення скороченого перекладу перекриває звучання невеликої частини пісні, дозволяючи після цього повністю насолоджуватися оригінальним записом.

Висновки... Таким чином, переклад пісні в художніх та мультиплікаційних фільмах є специфічним видом перекладу. Він вимагає від перекладача розуміння контексту, в якому вона звучить, вміння виділяти основне від другорядного, відтворювати зміст мовою перекладу із збереженням загальної тональності та стилю кінодіалогу, проявляти творчий підхід та винахідливість для адаптації до цільової культури.

Для перекладу пісні перекладач разом зі студією дубляжу повинні визначитися з найбільш підходящим способом перекладу (або його відсутності): 1) залишити музичний твір в оригіналі без перекладу; 2) використати закадровий переклад (в основному, скорочений); 3) переспівати пісню (продублювати) мовою перекладу; 4) замінити в процесі дублювання маловідому пісню на іншу, зрозумілу для пересічного українського глядача, яка відповідає контексту (адаптований переклад); 5) подати переклад пісні в субтитрах.

Кожен із цих способів потребує детальнішого аналізу та обговорення недоліків і позитивних сторін. Проте за попередніми спостереженнями ми робимо висновок, що тільки останній варіант може найповніше зберегти слова пісні в перекладі, не перекриваючи при цьому звучання оригіналу. Він відповідає усім вимогам до адекватного перекладу, і є, крім того, найдешевшим способом перекладу. Саме його пропонуємо ширше використовувати для перекладу художніх фільмів. Для дитячої аудиторії більше підійдуть дублювання та адаптація, оскільки для розуміння субтитрів потрібні вміння швидко читати та розподіляти увагу між картинкою і субтитрами.

Список використаних джерел і літератури:

1. Ингарден Р. Исследования по эстетике / Роман Ингарден. – М.: Издательство иностранной литературы, 1962. – 572 с.
2. Лисса З. Эстетика киномузыки / Зофья Лисса. – М.: Музыка, 1970. – 324 с.
3. Райс К. Классификация текстов и методы перевода / Катарина Райс // Вопросы теории перевода в зарубежной лингвистике. – М., 1978. – С.202–228.
4. Сегол Р. І. Редагування перекладу текстів англomовних телесеріалів : автореф. дис... канд. наук із соціальних комунікацій / Радміла Ігорівна Сегол. – Київ : Б.в., 2010. – 16 с.
5. Скоромылова Н. В. Теоретический аспект перевода художественных фильмов / Н. В. Скоромылова // Вестник Московского государственного областного университета. Серия : Лингвистика. – 2010. – № 1. – С. 153-156.
6. Снеткова М. С. К проблеме перевода художественных фильмов (на материале двух русских переводов фильма П. Альмодовара «Женщины на грани нервного срыва») / М. С. Снеткова // Вестник Московского университета. Серия 9 : Филология. – 2008. – № 1. – С. 56–62.
7. Яценко А. Перекладач Негребецький : І де ж в Україні російськомовній душечці вдовольнити культурні запити? / Анна Яценко [електронний ресурс] // <https://www.unian.ua/society/87570-perekladach-negrebetskiy-i-de-j-v-ukrajini-rosiyskomovniy-dushechsi-vdovolniti-kulturni-zapiti.html>. – Дата звернення : 07.04.2017.

References:

1. Ingarden R. Issledovaniya po estetike / Roman Ingarden. – Moscow: Izdatelstvo inostrannoy literatury, 1962. – 572 p.
2. Lissa Z. Estetika kinomuzyki / Zofia Lissa. – Moscow: Muzyka, 1970. – 324 p.
3. Reiss K. Klassifikatsiya tekstov i metody perevoda / Katharina Reiss // Voprosy teorii perevoda v zarubezhnoy lingvistike. – Moscow, 1978. – С.202–228.
4. Sehol R. I. Redahuvannia perekladu tekstiv anhlomovnykh teleserialiv : avtoref. dys... kand. nauk iz sotsial'nykh komunikatsiy / Radmila Ihorivna Sehol. – Kyiv : B.v., 2010. – 16 p.
5. Skoromyslova N. V. Teoreticheskiy aspekt perevoda khudozhestvennykh filmov / N. V. Skoromyslova // Vestnik Moskovskoho gosudarstvennogo oblastnogo universiteta. Seriya : Lingvistika. – 2010. – № 1. – P. 153-156.
6. Snetkova M. S. K probleme perevoda khudozhestvennogo filmov (na materiale dvukh russkikh perevodov filma P. Almodovara «Zhenshchiny na grani nervnogo sryva») / M. S. Snetkova // Vestnik Moskovskogo universiteta. Seriya 9: Filologiya. – 2008. – № 1. – P. 56–62.
7. Yashchenko A. Perekladach Nehrebetskiy : I de zh v Ukrayini rosiyskomovniy dushechsi vdovol'nyty kul'turni zapyty? / Anna Yashchenko [elektronnyi resurs] // <https://www.unian.ua/society/87570-perekladach-negrebetskiy-i-de-j-v-ukrajini-rosiyskomovniy-dushechsi-vdovolniti-kulturni-zapiti.html>. – Data zvernennia : 01.04.2017.

Summary

Nataliya Bidasyuk

The Problem of Translating Songs in Films

The article analyzes functions of songs in films, determines the part of translating songs in the adequacy of film translation as a whole, describes different ways of translating songs: absence of translation, abridged voice-over translation, dubbing, adapted translation, subtitling. Different ways of translation are illustrated by examples of songs from various feature and animation films.

Recommendations are offered for choosing the most suitable way of translation according to different linguistic and extralinguistic context.

Key words: *song, film, script, adequate translation, voice-over, dubbing, adaptation, subtitles.*

Дата надходження статті: «04» квітня 2017 р.

Дата прийняття до друку: «27» квітня 2017 р.

УДК 801:81:398.831 (477.43/44)

СВІТЛАНА МАХОВСЬКА,

*кандидат філологічних наук, доцент
(м.Хмельницький);*

ТЕТЯНА ТЕРНАВСЬКА,

*учениця
(м.Волочиськ)*

**Концептосфера дитячого фольклору:
функціональний аспект (за матеріалами Хмельниччини)**

Стаття присвячена дослідженню особливостей відображення національної концептосфери українців та її вербалізацію через певну систему образів-концептів у зразках дитячого фольклору (колискових піснях та забавлянках з Хмельниччини).

Ключові слова: *концептосфера, концепт, дитячий фольклор, колискова пісня, забавлянки, функція*

Постановка проблеми в загальному вигляді... Чільне місце в культурі кожного народу посідає дитячий фольклор, глибоке та всебічне вивчення якого набуває дедалі більшої наукової ваги, адже зразки уснопоетичної творчості виступають певними «концептуалізаторами» народного досвіду щодо навчання та виховання дітей, що актуально за сучасних умов.